

Kültüre Duyarlı Psikolojik Danışma Yeterlikleri ve Psikolojik Danışman Eğitimindeki Yeri

Yelda Bektaş *

Öz

Bu çalışmada kültüre duyarlı psikolojik danışma yeterlikleri ve bu yeterliklerin Amerika Birleşik Devletleri ve Türkiye'deki psikolojik danışman eğitimindeki yeri incelenmiştir. Bu amaç doğrultusunda ilk olarak kültür ve psikolojik danışma, daha sonra kültüre duyarlı psikolojik danışmanın tarihçesi ve kültüre duyarlı psikolojik danışma yeterliklerinin ortaya çıkışı çok kültürlülük ve var olan çağdaş psikolojik danışma kuramlarının evrenselliği ile ele alınmıştır. Daha sonra kültüre duyarlı psikolojik danışma yeterlikleri üzerinde durulmuş ve son olarak kültüre duyarlı psikolojik danışma'nın Amerika Birleşik Devletleri ve Türkiye'deki psikolojik danışman eğitimindeki yeri irdelenmiştir.

Anahtar Sözcükler: *Kültür, kültüre duyarlı psikolojik danışma yeterlikleri, psikolojik danışman eğitimi*

* Yrd. Doç. Dr., Ege Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Bölümü,
yelda.bektas@ege.edu.tr

Multicultural Counseling Competencies and The Place of Multicultural Competencies in Counseling Education

Abstract

In the present study, multicultural counseling competencies and the place of multicultural competencies in counselor education in the U.S. and Turkey were examined. In this manner, first culture and counseling, later the history of multicultural counseling and the emergency of multicultural counseling competence in terms of multiculturalism and the universality of the current counseling theories were discussed. Then multicultural counseling competencies were examined and finally the place of multicultural counseling in counselor education in the U. S. and Turkey were investigated.

Key Words: *Culture, multicultural counseling competencies, counselor education*

GİRİŞ

İnsan hakları, çok kültürlülük, çeşitlilik (dil, din, yaş, cinsel tercihler, etnik köken), kültürel duyarlılık ve hızla kendini yenileyen teknolojik gelişim gibi faktörlerin etkisi ile yeni bir dünya görüşü ortaya çıkmıştır. Buna paralel olarak, psikoloji ve psikolojik danışmada birey odaklı terapi yaklaşımları, nicel ölçme yöntemleri, bilinçli insan davranışları, nesnel gerçeklik gibi kavramlar yerini giderek sosyal ve kültürel değişmeye duyarlı terapi yaklaşımlarına, nitel yöntemlere, insan deneyimindeki örtük kalmış yönlerin keşfedilmesini amaçlayan yaklaşımlara ve öznel gerçekliğe bırakmıştır (Kararımak ve Aydın, 2007).

Yirmi birinci yüzyılın psikolojik danışmanlarının farklı kültürlere mensup bireylerle çalışırken daha duyarlı olma gerekliliği ortaya çıkmıştır. Etkili psikolojik danışma, psikolojik danışmanların kültürel olarak farklı popülasyonlarla ilgili kavramları anlamalarını ve danışanları kendi kültürel bağlamları içinde anlamaya çalışmalarını gerektirmektedir (Doğan, 2005).

Psikolojik danışmanların sahip olması beklenen kültüre duyarlı psikolojik danışma yeterliklerine geçmeden önce kültürün tanımı ve psikolojik danışma sürecindeki rolünü irdelemek gerekmektedir.

KÜLTÜR VE PSİKOLOJİK DANIŞMA

Kültürün çeşitli tanımları olmakla birlikte kültür için “geleneksel fikirler ve bunlara bağlı değerler”, “öğrenilmiş davranışların bir bütün olarak nesilden nesile aktarılması”, “paylaşılan semboller ve anlamlar”, “bir grubun davranışlarında önceden tahmin edilebilir ve belirli farklılıklara yol açan deneyimler” ve “davranışları bir sisteme oturtan fikir, uygulama, norm ve anlamlar bütünü” gibi tanımlar ileri sürülmüştür (Kağıtçıbaşı, 2000, s. 36, 37)

Mosterjin'e (1992; akt. Vontress, 2002) göre kültür bir ırmak gibi çeşitli kaynaklardan beslenir. Bu kaynaklar: a) biyoloji ve içgüdüler, ihtiyaçlar, b) ekoloji, c) ulus olma, d) bölgesel farklılıklar ve e) etnik kökendir. *Biyoloji ve içgüdüler, ihtiyaçlar*: Doğanın bir parçası olarak insan, doğa ile ritim içinde yaşamak ve davranışlarını da gece ve gündüze, mevsimlere, doğanın kanunu olan doğuma, büyümeye ve yok olmaya adapte etmek zorundadır. *Ekoloji*: İnsan, yaşamını dağlık alan, ova, ormanlık alan ve deniz kenarı gibi çeşitli ekolojik ortamlara ayak uydurarak geçirir. Dağlık alanda yaşayan bireylerin yaşam tarzları ile deniz kenarında yaşayan insanların yaşam tarzları arasında farklılıklar olduğu bilinen bir olgudur. *Ulus olma*: Her ulusa özgü bir kültürden söz etmek mümkündür. Her ülkenin dili, inanç sistemi, değerleri, devlet sistemi, kıyafeti, iletişim tarzı ve çeşitli davranış biçimleri vardır. Bunlar bireyleri diğer uluslarda yaşayan bireylerden ayırır. Bir ulus olma kültürün

önemli bir kaynağıdır. *Bölgesel farklılıklar*: Bir ülkenin bölgesel farklılıkları da ulusal kültürü etkiler. Örneğin, Ege Bölgesi ile Karadeniz Bölgesindeki bireylerin giyim, yemek, iletişim ve davranış biçimlerindeki farklılıklar Türk kültürünün çeşitliğini sağlar. *Etnik köken*: Bireylerin etnik kökenleri de kültürün önemli kaynaklarından. Bireyler içinde doğup büyüdüğü etnik çevrenin değerleri, inanç sistemleri, iletişim tarzları ve dilleri ile de belli bir kültür içinde yoğrulurlar. Tanımdan da anlaşıldığı gibi kültür dendiğinde bireyin içinde yaşadığı coğrafi bölgenin ve ekolojik ortamın getirdiği farklılıkları, etnik kökeni ve içinde yaşadığı ulusun özelliklerini kapsayan bir bütünden söz etmek gerekmektedir.

Kağıtçıbaşı'na (2000) göre insan gelişimi her zaman kültürün içinde gerçekleşir ve hiçbir insan bulunduğu kültürden bağımsız davranamaz. Pedersen ve Ivey'e (1993) göre de her birey binlerce kültüre aittir ve her türlü bilgi, konuşulan dil, davranışlar, kurallar, diğer insanları anlama tarzları yaşanan kültürde öğrenilir. Kültür, diğer insanları anlamak için varsayımlardan oluşan bir bakış açısı sunar ve çoğu zaman bireyler davranışlarının arkasındaki varsayımları fark etmez; bu nedenle de davranışlar, kültürel olarak değil normal veya anormal olarak tanımlanır. Benzer şekilde Kağıtçıbaşı (2000) kültürel ortamın, gözlemlenen davranışlara ve bunların nedensel bağlantılarına, bu davranışların altında yatan dinamikleri ortaya çıkartabilecek değerli anlamlar yüklediğini, bu nedenle aynı davranışın farklı ortamlarda farklı anlamlar ifade edebildiğini belirtmiştir.

Dolayısıyla, insan davranışını anlamlandırmak için bireyin içinde yaşadığı kültürü göz önünde bulundurmak gereklidir. İnsan ile ilgilenen bilim dallarından biri olan psikolojik danışmada da danışanı kültüründen bağımsız ele almak mümkün değildir. Psikolojik danışma sürecinde psikolojik danışman ve danışanın yanı sıra psikolojik danışman'ın ve danışanın kültürel geçmişleri de psikolojik danışma sürecinin önemli birer öğeleridir. Psikolojik danışma uygulamalarında danışanın probleminin tanımlanmasında, amaçların belirlenmesinde, müdahale yöntemlerinin seçilip uygulanmasında ve danışan psikolojik danışman ilişkisinde kültürün önemli bir etkisi olduğu söylenebilir. Corey (2001), psikolojik danışmanların kendi kültürel geçmişlerini de psikolojik danışma sürecine taşıdıklarını, bu nedenle kendi kültürel özelliklerinin psikolojik danışma sürecine olası etkilerinin farkında olmaları gerektiğini ve aynı zamanda danışanın kültürel geçmişini göz ardı etmemeleri gerektiğini vurgulamaktadır.

Psikolojik danışmada kültürü odak almak Kelly (1955)'nin *Kişisel Yapı Kuramı* ile başlamıştır (Akt. Pedersen ve Ivey, 1993). *Kişisel Yapı Kuramı*'na göre insanlar deneyimlerine dayanarak kişisel yapılar (constructs)

oluşturmaktadırlar. Bu yapılar daha sonraki deneyimlerinde bireylerin yorum yapmasına, tahminlerde ve tepkide bulunmasına olanak sağlamaktadır. Birbiriyle benzer yapılara sahip insanlar, yapıları birbirinden farklı olan insanlardan daha iyi anlamaktadırlar. Bu yaklaşım bir anlamda kültürün tanımına benzemektedir. Kişisel yapılar gibi kültür de bireylerin içindedir ve çeşitli kaynaklardan öğrenilenlerin diğer bireylerle iletişimi ile değerlendirilerek bireyin bütün kararlarını etkilemesinin sonucu olarak gelişmektedir.

KÜLTÜRE DUYARLI PSİKOLOJİK DANIŞMANIN TARİHÇESİ VE KÜLTÜRE DUYARLI PSİKOLOJİK DANIŞMA YETERLİKLERİ

Çok kültürlü psikolojik danışma (multicultural counseling) Türkçe literatürde "kültüre duyarlı psikolojik danışma" (Bkz. Koç, 2003, Doğan, 2005, Erdur-Baker, 2007, Kararımak ve Aydın, 2007) olarak kullanılmaktadır. Psikolojik danışma sürecinde psikolojik danışman'ın fenomenolojik bakış açısına sahip olması Adler terapisi, varoluşçu terapi ve birey merkezli terapi gibi psikolojik danışma kuramlarının en temel özelliklerindedir. Diğer bir deyişle bu kuramlarda bireyin kendine özgü dünyasını subjektif olarak anlamının değerine vurgu yapılmaktadır ve kültür bireyin bakış açısını yakalamak için belirgin boyutlardan biridir (Corey, 2001). Bu bağlamda birçok kuram danışanın kültürüne duyarlı bakış açısına sahiptir. Çok kültürlü psikolojik danışma veya Türkiye'de kullanıldığı gibi kültüre duyarlı psikolojik danışma ile sözü edilen; farklı kültürlerin bir arada yaşaması sonucunda ki kültür geniş kapsamında tanımlandığında bir ailede bile farklı kültürden söz etmek mümkündür, psikolojik danışmanların bu çok kültürlülüğün farkında olması, bilgi ve beceri konusunda donanımlı olmasıdır.

Kültürü ırk, etnik köken, sınıf, cinsel yönelimler, din, yaş ve benzeri kriterler kapsamında tanımlayan araştırmacılar, kültüre duyarlı psikolojik danışma'nın tüm bu çeşitliliği içerdiğini ifade ederken, bir grup araştırmacı ise kültüre duyarlı psikolojik danışma odağını Afrikalı Amerikalılar, Hindistanlı Amerikalılar, Asyalı Amerikalılar ve Latinler olmak üzere dört temel ırk ile sınırlandırmaktadır (Sue, Arredondo ve McDavis, 1992). Temel olarak kültüre duyarlı psikolojik danışma, psikolojik danışma süreci ve sonucu üzerindeki kültürel, etnik ve irksal etkileri vurgulayan yaklaşımları içermektedir (Parham, 2002; akt. Meier, ve Davis, 2006)

Kültüre duyarlı psikolojik danışma'nın ortaya çıkmasında etkili olan faktörlerin başında a) toplumların giderek çok kültürlü olması sonucunda azınlık gruplarının ihtiyaçlarının farkına varılması ve b) özellikle psikoloji ve psikolojik danışma kuramlarının birey ve toplumların değişen ihtiyaçlarını karşılamada yetersiz kalması gösterilebilir. Önceleri, özellikle Amerika ve

Kanada'da uygulanmaya konmuş ve kabullenilmiş bir politika olan çok kültürlülük, zamanla çevre ülkelerden yoğun göçler alan Batı Avrupa ülkelerinin çok kültürlü olmaya başlamasıyla Avrupa'da da yaygınlaşmaya başlamıştır (Yalçın, 2002). Çok kültürlülük ve çeşitlilik kavramları 1960'lı yıllarda ABD'de toplumsal çeşitliliğin artması, ırksal ve etnik azınlıkların ayrıca kadınların eşit hak ve olanak taleplerinin ve insan hakları hareketlerinin yoğunlaşması ile bu gruplara yönelik ırkçılığın, cinsiyetçiliğin ve baskının farkına varılması sonucunda 1970'lerde ortaya çıkmıştır. 1980'lerde ve 1990'larda çok kültürlülük profesyonel anlamda çalışılmaya başlanan bir kavram olmuştur. Afrikalı-Amerikalı psikologlar ve kadınlar, azınlık gruplarının ihtiyaçlarına karşı daha duyarlı olunması gerektiğini vurgulayan ilk gruplar içinde yer almıştır (Munley, Duncan, McDonnell ve Sauer, 2004). Birçok disiplinde olduğu gibi akıl sağlığı alanında da kültürel azınlıklara sunulan hizmetlerin sorgulanması sonucunda, sunulan hizmetlerin azınlık danışanlarını baskı altına aldığı ve bu alanda çalışan uzmanların farklı kültürlerden danışanlara uygun hizmet sunma konusunda yeterli donanıma sahip olmadıkları fark edilmiştir (Sue, Ivey ve Pedersen, 1996).

Psikoloji biliminin gelişim süreci içerisinde insan doğası nedir, nasıl biçimlenir gibi sorulara yanıt vermeye çalışan çoğu Batılı kuramcı, varsayımlarını oluştururken ister istemez kendi toplumunun değer yargularını ve düşüncü tarzlarını yansıtmışlardır (So, 1990; akt. Erdur-Baker, 2007). Bu nedenle çağdaş psikolojik danışma kuramlarının birçoğu bireyselleşmiş, bireyselleşmiş olgunluğun temeli olduğuna ve karar verme ve sorumluluk almada gerekli olduğuna odaklanmakta ve bu yönüyle de eleştirilmektedir. Corey (2001) Psikoanalitik, davranışçı, bilişse-davranışçı ve varoluşçu yaklaşımlar gibi çoğu yaklaşımın Avrupa-Amerikan kültürünün temel değerlerine dayandığını ve bu değerlerin doğru değerler olduğunu varsayıp evrensel olduklarına inanmanın tehlikeli olduğunu belirtmiştir. Benzer şekilde, Sue, Ivey ve Pedersen (1996) Batı kökenli olması nedeniyle bu kuramların evrensel olarak uygulanmasında sıkıntılar yaşandığının göz önünde bulundurulması gerektiğini vurgulamışlardır. Sonuç olarak, kültüre duyarlı psikolojik danışma a) tüm öğrenmelerin ve kimlik oluşumlarının kültürel ortamda gerçekleştiği, b) var olan kuramların kültürel farklılıkları tanımlamada, açıklamada ve tahmin etmede yetersiz olduğu, c) psikolojik danışmada bireyselleşmiş dominant olduğu ve d) psikolojik danışmanların artan bir şekilde farklı kültürlerden olan danışanlarla karşılaşacakları ancak birçoğunun kültüre duyarlı uygulamalarda yetersiz oldukları varsayımlarına dayanarak ortaya çıkmıştır (Sue, Ivey ve Pedersen, 1996).

Danışanın kültürünün psikolojik danışma sürecinin merkezinde olması gerektiğinin gündeme geldiği 1960'lardan günümüze kültüre duyarlı psikolojik danışma a) kültür, b) ırk ve kültür, c) ırksal kimlik kuramları ve d) kültüre duyarlı psikolojik danışma yeterlikleri olmak üzere çeşitli temalar temelinde ele alınmıştır (Moodley, 2007). *Kültüre duyarlı psikolojik danışma yeterliği* (multicultural counseling competence) özellikle yardım hizmeti sunan meslekler için oldukça önemli ve yoğun bir şekilde tartışılan konuların başında gelmektedir. Uygulamalı psikoloji, psikiyatri, sosyal hizmetler, psikolojik danışma ve eğitim bu konunun önemini en çok vurgulayan alanlar olmuştur.

ABD'de 1973 yılında yapılan Vail Konferansı, kültürel çeşitlilik ve psikolojik uygulama tartışmaları ile kültüre duyarlı psikolojik danışmayı gündeme taşımıştır. Bu konferansta farklı kültürlere mensup danışanlarla psikolojik danışma sürecini devam ettirme yeterliği olmaksızın psikolojik danışma hizmeti sunmanın etik olmadığına vurgu yapılmış ve yüksek lisans ve doktora programlarında kültürel konuların öğretilmesi gerekliliği gündeme getirilmiştir. Birkaç yıl sonra 1977 yılında Sue ve Sue'nun "Etkili Kültürlerarası Psikolojik Danışmanın Engelleri [Barriers to Effective Cross-Cultural Counseling]" isimli makalesi ile kültüre duyarlı psikolojik danışma yeterliği tartışılmaya devam etmiştir. 1980'lerde bu yeterlik ihtiyacı açıkça gözler önüne serilmeye başlanmıştır. 1982 yılında Gerald Wing Sue'nun önderliğinde Amerikan Psikoloji Derneği (American Psychology Association [APA]) 17. Bölümün Eğitim Komitesi (Education and Training Committee of Division 17) kültürlerarası psikolojik danışma yeterlikleri üzerine bir makale yazmıştır. Bu makalede Amerika'daki azınlıkların yaşamış oldukları baskıya, ayrımcılığa, ırkçılığa ve etkili psikolojik danışma engellerine vurgu yapılarak kültürlerarası psikolojik danışma yeterliklerinin APA akreditasyon kriterlerinin içinde yer alması gerektiği belirtilmiştir (Munley, Duncan, McDonnell ve Sauer, 2004). Bundan 10 yıl sonra, 1992 yılında Sue ve arkadaşları yazdıkları makale ile alanda çalışan tüm profesyonellere yönelik olarak kültüre duyarlı psikolojik danışma yeterlik kriter ve standartlarının psikolojik danışman eğitiminde ve uygulamasında zorunlu hale gelmesi yönünde girişimde bulunmuşlardır (Ridley ve Kleiner, 2003). 1999 yılında APA'nın 17.ve 45. Bölümleri, derneğin kültüre duyarlı hizmet ve eğitime bağlılığını göstererek kültüre duyarlı yeterlik kılavuzu hazırlamıştır (Munley, Duncan, McDonnell ve Sauer, 2004).

Sue, Arredondo ve McDavis (1992) göre kültürlerarası psikolojik danışmanın asgari düzeyde sahip olması gereken üç temel yeterlik bulunmaktadır: a) kendi değerleri, varsayımları ve önyargılarının farkında olmak, b) farklı kültürlere mensup danışanların dünya görüşlerini anlamak ve c) farklı müdahale yöntemleri ve tekniklerini uygulamak. Bu üç yeterlik kendi içinde üç ayrı boyutta ele alınmaktadır: a) inançlar ve tutumlar, b) bilgi ve c)

beceriler. Kültürlerarası yeterlik olarak ortaya konmuş olan bu yeterlikler kültüre duyarlı psikolojik danışma yeterlikleri olarak psikolojik danışma literatüründe yerini almıştır. Daha ileriki yıllarda Constantine ve Ladancy (2001, akt. Ridley ve Kleiner, 2003) kültüre duyarlı yeterlik tanımının genişletilmesi gerektiğini belirterek 6 temel yeterlik öne sürmüştür: a) farkındalık b) kültüre duyarlılık bilgisi c) kültüre duyarlı psikolojik danışma öz yeterliliği d) danışan değişkenlerini anlayabilme becerisi e) etkili psikolojik danışma uyumu ve f) kültüre duyarlı psikolojik danışma becerileri. Ancak, kültüre duyarlı psikolojik danışma yeterliği esas olarak üç temel yeterlik olarak kabul edilmektedir.

Sue, Arredondo ve McDavis (1992, s. 482-483), yeterlikleri şu şekilde açıklamaktadır:

1) *Kendi Değerleri, Varsayımları ve Önyargılarının Farkında Olmak*

Psikolojik danışman'ın kendi varsayımları, değerleri ve önyargılarının farkında olmasıdır. Farkındalığı olan psikolojik danışman kendi dünya görüşünü, kendisinin kültürel koşulların ürünü olduğunu ve bunun psikolojik danışma sürecine yansımalarını anlar.

İnanç ve Tutumlar

- a. Kendi kültürünün farkında olma, kültürel geçmişine duyarlı olma, farklılıklara değer verme ve saygı gösterme
- b. Kendi kültürel geçmişinin, yaşantılarının, tutumlarının ve değerlerinin psikolojik danışma sürecine etkilerinin farkında olma
- c. Kendi yeterliklerini ve sınırlarını fark edebilme
- d. Danışanla yaşayabilecekleri farklılıklar konusunda rahat hissetme

Bilgi

- a. Kendi kültürel geçmişini ve kültürel geçmişinin kişisel ve profesyonel anlamda normal /anormallik tanımına ve psikolojik danışma sürecine etkilerini bilme
- b. Irkçılığın, önyargıcılığın, ayrımcılığın ve baskının kendisini ve psikolojik danışma sürecini nasıl etkilediğini bilme
- c. İletişim stillerini ve kendi iletişim stiline psikolojik danışma sürecine etkisini bilme

Beceriler

- a. Farklı kültürel ortamlarda etkili olabilmek ve kendini geliştirmek için eğitim ve konsültasyon olanaklarını araştırma; yeterliği konusunda sınırlı olduğunda eğitim veya konsültasyon yardımı alma veya danışanı yeterliliği olan başka bir uzmana yönlendirme
- b. Kendini kültürel bir varlık olarak görme

2) *Farklı Kültüre Mensup Danışanların Dünya Görüşlerini Anlamak*

Psikolojik danışman'ın farklı kültürlere mensup danışanların dünya görüşlerini anlaması ve bu görüşleri saygı ve takdir ile paylaşmasıdır. Bu ifade, psikolojik danışman'ın farklı bakış açılarını kendi bakış açısı olarak kabul etmesi anlamına gelmemektedir, farklı bakış açılarını kabul edebilmesidir.

İnanç ve Tutumlar

- a. Danışanları psikolojik danışma sürecinde etkileyebilecek farklı kültürlere karşı olumsuz duygularının farkında olma; kendi inançlarına ve tutumlarını farklı kültürlere mensup danışanlar ile önyargısız bir tutum içinde karşılaştırmak için istekli olma
- b. Farklı etnik kökene sahip olan kişilere karşı basmakalıp görüşlerinin farkında olma

Bilgi

- a. Çalıştığı grup veya kültür hakkında spesifik bilgiye sahip olma; farklı kültürlere mensup olan danışanın yaşam deneyimlerinin, kültürel mirasının ve geçmişinin farkında olma
- b. Irkın, kültürün, etnik kökenin kişilik oluşumunu, mesleki tercihleri, psikolojik bozuklukları, yardım arama davranışını ve psikolojik danışma yaklaşımlarının danışana uygunluğunu nasıl etkileyebileceğini anlama

Beceriler

- a. Farklı etnik grupların ruh sağlığı ve ruhsal bozukluklar hakkında yapılan araştırmaları takip etme, çeşitli eğitimsel deneyimlerle farkındalığını, bilgisini ve kültürlerarası becerilerini geliştirme
- b. Psikolojik danışma süreci dışında da farklı kültürel ortamlar içinde aktif olarak yer alma

3) Farklı Müdahale Yöntem ve Teknikleri Uygulamak

Psikolojik danışman'ın farklı kültürlere mensup danışanlarla çalışırken danışanların kültürlerine duyarlı ve uygun müdahale yöntemleri ve teknikleri uygulamasıdır.

İnanç ve Tutumlar

- a. Danışanların dini veya tinsel değer ve inançlarına saygı duyma
- b. Danışanların yerel yardım uygulamalarına ve içsel yardım-sunma ağlarına saygı duyma
- c. Farklı dilleri psikolojik danışma sürecini engelleyici bir etmen olarak düşünmeme

Bilgi

- a. Psikolojik danışma ve terapinin genel özelliklerinin farklı kültürlerin değerleri ile çatışabileceğini bilme
- b. Farklı kültüre mensup danışanların sağlık hizmetlerini kullanma konusunda karşılaşılabilecekleri engellerin farkında olma
- c. Değerlendirme ölçeklerinin ve puanlamasının yanlı olabileceğini bilme ve sonuçları danışanın kültürel veya dil özelliklerini akılda bulundurarak yorumlama
- d. Farklı kültürlere mensup danışanların aile yapılarını, hiyerarşilerini, değer ve inançlarını, toplumun özellikleri ve toplumdaki, ailedeki destek kaynaklarını bilme

Beceriler

- a. Çeşitli sözel ve sözel olmayan yardım tepkilerini kullanabilme, uygun şekilde sözel ve sözel olmayan mesajları alma ve iletebilme
- b. Gerekliğinde geleneksel şifa verici kişilerden veya dini ve tinsel liderlerden ve farklı kültüre mensup danışanlarla çalışan uygulayıcılardan konsültasyon yardımı alma
- c. Dil problemi yaşadığı durumlarda dış kaynaklardan yardım alma
- d. Test teknikleri ve değerlendirme konusunda eğitim alma, kültürel sınırlıklarının farkında olma
- e. Önyargılı, ayrımcı ve yanlı uygulamaları engellemek için çalışma

- f. Amaç belirleme, kanuni haklar ve psikolojik danışman'ın yönelimleri gibi konularda danışanı bilgilendirme sorumluluğunu alma.

KÜLTÜRE DUYARLI PSİKOLOJİK DANIŞMA YETERLİKLERİNİN PSİKOLOJİK DANIŞMAN EĞİTİMİNDEKİ YERİ

ABD'deki Durum

Psikolojik Danışma ve İlgili Eğitim Programları Akreditasyon Kurulu (Council for Accreditation of Counseling and Related Educational Programs, CACREP) ve APA psikolojik danışma programlarında çok kültürlülüğü ele alan en az bir dersin yer almasını ve psikolojik danışma hizmeti sunan profesyonellerin bu alanda bilgiye ve yetkinliğe sahip olmalarını zorunlu kılmaktadır. Ancak psikolojik danışman eğitiminde yer alması gereken bu dersler ile ilgili genel gereksinimler belirlenememiştir (Gernat ve Bolden, 2003; akt. Chae, Foley ve Chae, 2006). Kültüre duyarlı psikolojik danışma yeterliliğinin etkili bir şekilde kazandırılmasına ilişkin çeşitli modeller geliştirilmiş ve bu modeller içinde a) ayrı ders modeli, b) bütünleştirme modeli ve c) alan uygulaması modeli olmak üzere üç temel model öne çıkmıştır (Chae, Foley ve Chae, 2006).

Ayrı ders modelinde, kültüre duyarlı psikolojik danışma, eğitim programında ayrı bir ders olarak yer almaktadır ve bu ders kapsamında temel olarak anlatıma dayalı öğretim ve yaşantısal öğretim olmak üzere iki ayrı yaklaşım uygulanmaktadır. Anlatıma dayalı model, etnik gruplara yönelik önemli bilgiler sunmakla birlikte özellikle bu yönüyle belli azınlık gruplarına karşı önyargı oluşturabileceği varsayımına dayanarak eleştirilmektedir. Bu nedenle ders modelinde özellikle yaşantısal öğretime yer verilmesi gerektiği önerilmektedir. *Bütünleştirme modelinde*, kültüre duyarlılık eğitimin temel öğelerinden biri olarak ele alınmakta ve tüm eğitim programına yayılmaktadır. Bu model ile öğrencilerin kültüre duyarlılığı sadece psikolojinin bir alt dalı olarak değil klinik uygulamalarının önemli bir parçası olarak göreceklere öne sürülmektedir. *Alan uygulaması modeli* ise öğrencilerin gerekli anlatıma dayanan ve yaşantısal öğretimi kapsayan dersleri aldıktan sonra alan uygulamasını farklı kültürel ortamlarda yapmalarını içermektedir. Bu yaklaşımın yeterlik kazanma yönünde birçok olanak sunduğu vurgulanmaktadır.

En etkili eğitimin bu üç modeli birleştirmek olduğu belirtilse de ABD'de birçok psikolojik danışman eğitim programında sınırlı olanaklar nedeniyle anlatıma, okumaya ve öğrenci sunumlarına dayanan eğitimin uygulandığı *ayrı ders modelinin* yaygın olduğu görülmektedir (Chae, Foley ve Chae, 2006). Sonuç olarak, dördüncü güç olarak nitelendirilen ve başta ABD olmak üzere birçok ülkede oldukça önemsenen kültüre duyarlı psikolojik danışma ve eğitimi konusunda henüz sıkıntının devam ettiği görülmektedir. Yeni bir alan

olmasının da etkisiyle bu konuda yapılan araştırmalar yoğun bir şekilde devam etmektedir ve başta "Journal of Multicultural Counseling and Development" olmak üzere akademik dergiler bu alanda yapılan araştırmalara önemli bir oranda yer vermektedir.

Türkiye'deki Durum

Tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de de kültüre duyarlık psikoloji ve psikolojik danışma alanlarında tartışılmaya başlanmıştır. Özellikle çağdaş psikolojik danışma kuramlarının Türk kültürüne uygulanabilirliği ve kültürel duyarlılığın psikolojik danışman eğitiminde yer alması gerekliliği, gündeme getirilen en temel konular olmuştur.

Çağdaş psikolojik danışma kuramlarının Türk kültürüne uygulanabilirliği hususunda, Kağıtçıbaşı (1994) psikolojik danışma ve terapi kuramlarının çoğunun ortaya çıktığı toplum ve kültürleri yansıttığını, genel olarak bu alanlardaki temel gelişimlerin ABD'nde olması nedeniyle bu kuramların daha çok bireyci toplumları ve Amerikan kültürünü yansıttığını belirtmiştir. Türk insanının bir taraftan bireysencilik için çaba sarf eden toplulukçu bir yapıya sahip olduğunu ifade eden Mocan-Aydın'a (2000) göre, danışanın içgörü kazanması, farkındalık sahibi olması ve kişisel gelişim için çabalaması psikolojik danışmanların temel amaçları olsa da bu değerler danışanlar tarafından sahiplenilmedikçe olumlu sonuçların elde edilmesi mümkün değildir. Benzer şekilde Doğan (2000a), Batı kültürünün bireysencilik, özgürlük, kendi başına karar verme ve sorumluluk gibi değer yargılarını ve demokratik ideallerini temel alan psikolojik danışma kuramlarının Türk kültürü ile çeliştiğini ve söz konusu kuramların Türk kültür ve geleneklerine uyarlanması gerektiğini belirtmiştir. Ayrıca, aile psikolojik danışmanlığı yaklaşımlarının ve akılcı duygusal davranışsal yaklaşımın Türk kültüründe işleme olasılığının daha yüksek olduğunu ileri sürmüştür.

Poyrazlı (2003), birey-merkezli psikolojik danışma kuramının Türk kültürüne uygunluğunu cinsiyet rolleri, Türk aile yapısı ve otorite ile ilişkiler ve sözel olmayan iletişim açasından değerlendirmiştir. Değerlendirmesinde, birey merkezli psikolojik danışma kuramının bireyin gelişmesine öncelik veren, yönlendirici olmayan, danışanların sözel ifadelerini dinlemeye ve anlamaya odaklanan yönü ile Türk kültüründe uygulanması yönünde sınırlılıkları olduğunu ifade etmiştir. Voltan-Acar (2004) ise Gestalt kuramının Türk kültürüne uygunluğunu değerlendirdiğinde, danışanların Gestalt teknikleri uygulama konusunda isteksiz olabileceklerini, bitirilmemiş işler bitirilmeye çalışıldığında özellikle bu bitirilmemiş işler danışanın bir büyüğü veya anne babası ile ilgili olduğunda suçluluk duygusunun da çalışılması gerektiğini, ayrıca danışanın yaratıcılığı ve spontanlığı pekiştirilirken danışanın topluma

uyum konusunda güçlük çekebileceğinin akıldan çıkarılmaması gerektiğini vurgulamıştır. Voltan-Acar, her toplumun kendi kültürel ve sosyolojik özelliğini içinde taşıdığını belirtmiş ve bu özellikleri göz ardı ederek Batı toplumları için geçerli olan kuramların Türk kültürü için uygun olup olmadığını irdelememenin yanlışlara neden olabileceğine dikkat çekmiştir.

Son yıllarda, Türkiye’de psikolojik danışman eğitiminde kültürel duyarlılığın artırılmasına yönelik olarak birtakım öneriler gündeme gelmiştir. Doğan (2000b) psikolojik danışman eğitimi yeniden yapılandırılırken ve akreditasyon sırasında Türk kültürünün gerçeklerinin göz önünde bulundurulması gerektiğini vurgulamıştır. Benzer şekilde Korkut (2006) psikolojik danışma alanının Türk toplumunda daha profesyonel ve sağlam bir yere sahip olmasının psikolojik danışman eğitimcilerinin ülke sınırları içindeki kültürel çeşitlilikleri göz önünde bulundurmasıyla mümkün olacağını ifade etmiştir. Kararım ve Aydın (2007) kültürel duyarlılığı arttırmak için Psikolojik Danışma ve Rehberlik (PDR) lisans programlarının içeriğine “İnsan ve Kültür” başlıklı bir dersin eklenmesini önermiş ve bilimsel yayınların paylaşılacağı, fikirlerin tartışılacağı bir platformun mutlaka oluşturulması gerektiğini vurgulamışlardır. Erdur-Baker (2007) ise PDR lisans ve yüksek lisans programlarında yer alan öğrencilere eğitimleri sırasında kendi inanç ve diğer sistemlerini sınavıp bunları psikolojik danışma sürecinde nasıl yansıtaacağı, kendi inanç sistemleri ve dünya görüşleri ile danışanın dünya görüşleri ve değer yargıları arasındaki farklılıklar ile nasıl çalışacakları, nasıl başa çıkacakları konusunda gerekli bilgi ve becerilerin kazanılması gerektiğini ifade etmiştir.

Tüm bu gelişmelere rağmen şu anki var olan durum incelendiğinde, Türkiye’de kültüre duyarlı psikolojik danışma’nın, PDR lisans programlarında 2004 yılında PDR anabilim dallarının dört yıl süren titiz bir çalışmanın sonunda kabul ettikleri “PDR Lisans Programı”na kadar ihmal edilen alanlardan biri olduğu bilinen bir olgudur. Dünyada bugün geçerli ve CACREP’in belirlediği güncel psikolojik danışmanlık yeterlik alanları olan *İnsan Gelişimi/Psikolojik Temeller, Sosyal ve Kültürel Temeller, Eğitimsel Temeller, Yardım Becerileri, Grupla Çalışma Becerileri, Mesleki Gelişim, Bireyi Tanıma ve Değerlendirme, İstatistik, Araştırma ve Program Değerlendirme ve Profesyonel Yönelim* dikkate alınarak hazırlanmış olan bu program ile (Psikolojik Danışma ve Rehberlik Anabilim Dalları Toplantısı III Sonuç Bildirgesi, 2004) ilk defa Türkiye’de kültüre duyarlılık kavramı psikolojik danışman eğitimine dâhil olmuştur. Sekiz yeterlik alanından biri olan *Sosyal ve Kültürel Temeller* göz önünde bulundurularak “Kültüre Duyarlı Psikolojik Danışma” dersi önerilen seçmeli derslerden biri olarak psikolojik danışman eğitiminde yerini almıştır. Bu her ne kadar bir adım olarak nitelendirilse de henüz sadece bir iki üniversitede kültüre duyarlı

psikolojik danışma dersi seçmeli ders olarak okutulmaya başlanmış ancak derslerin içeriği ve nasıl okutulması gerektiği konusunda ortak bir görüş oluşmamıştır. Neticede, henüz Türkiye’de kültüre duyarlı psikolojik danışmanın psikolojik danışman eğitiminde olması gerektiği düzeyde olduğunu söylemek mümkün değildir. Bu konuda özellikle psikolojik danışman eğitimcilerinin bir araya gelerek eğitim programında gerekli düzenlemeleri yapmaları gerekmektedir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Gerek zengin ekolojik yapısı, gerek bölgesel farklılıkları, gerek mevsimsel çeşitliliği, gerek zengin etnik kökenleri ve gerekse yüzyıllardır bünyesinde birçok kültürü barındırmış olma özelliği ile Türk kültürü oldukça zengin bir kültürel yapıya sahiptir. Kültüre duyarlı psikolojik danışma yeterliklerinden yoksun olarak mezun olan ve Türkiye’nin çeşitli bölgelerinde psikolojik danışman olarak görev yapacak olan psikolojik danışmanların farklı danışan profilleri ile karşılaştıklarında yetersizlik duygusu yaşamaları ciddi bir olasılıktır.

Bu doğrultuda ülkemizde kültüre duyarlı psikolojik danışma yeterliklerinin kazandırılmasına yönelik olarak şu öneriler sunulmaktadır:

1. Mocan Aydın’ın (2000) belirttiği gibi kültürel farklılıkların sadece coğrafi olarak tanımlanamayacağı göz önünde bulundurularak kültüre duyarlılık kavramı bir an önce psikolojik danışman eğitimine yerleştirilmelidir. Bu bağlamda “Kültüre Duyarlı Psikolojik Danışma” dersinin seçmeli ders olarak değil, zorunlu ders olarak psikolojik danışma lisans ve yüksek lisans programlarına dâhil edilmelidir.
2. Yapılan çalışmaların bulguları doğrultusunda yukarıda söz edildiği gibi sadece ders modeli ile kültüre duyarlı psikolojik danışma yeterliği kazandırmak mümkün olmayabilmektedir. Bu nedenle psikolojik danışman adaylarının özellikle gerek teorik gerekse uygulamalı alan derslerinde kültüre duyarlı bakış açıları kazanmalarına yönelik çaba sarf edilmelidir.
3. Kültüre duyarlı psikolojik danışma yeterliklerinin kazandırılmasına yönelik olarak psikolojik danışman eğitimcileri kongre ve sempozyum gibi çeşitli platformlarda bir araya gelerek çalışmalar yürütmelidir.
4. Kültüre duyarlı psikolojik danışma yeterliliği kazandırılmasına yönelik olarak Psikolojik Danışma ve Rehberlik Derneği bünyesinde eğitimler düzenlenmelidir.

5. Ayrıca Türkiye’de sayıları gittikçe artan yabancı uyruklu öğrenciler göz önünde bulundurularak farklı kültürlerden gelen danışanlarla karşılaşma ihtimali gün geçtikçe artan özellikle üniversite psikolojik danışma merkezlerinde görev alan psikolojik danışmanlar için kültüre duyarlı psikolojik danışma yeterlikleri kazandırmaya yönelik eğitimler düzenlenmelidir.

Kaynakça

- Bemak, F., & Hanna, F. J. (1998). The twenty-first century counsellor: An emerging role in changing times. *International Journal for the Advancement of Counselling*, 20, 209-218.
- Chae, M., Foley, P. F., ve Chae, S. Y. (2006). Multicultural competence and training: An ethical responsibility. *Counseling and Psychology Journal*, 3, 71-80.
- Corey, G. (2001). *Theory and practice of counselling and psychotherapy* (6th ed). Pacific Grove, CA: Brooks/Cole-Thompson Learning.
- Doğan, S. (2000a). Türkiye’de psikolojik danışma ve rehberliğin durumu ve geleceğe ilişkin yönelimler. *Eğitim ve Bilim*, 118, 3-8.
- Doğan, S. (2000b). The historical development of counseling in Turkey. *International Journal for the Advancement of Counselling*, 22, 57-67.
- Doğan, S. (2005, Eylül). 21. Yüzyılda Psikolojik Danışma Alanının Değişen Dünya Görüşü. VIII. Ulusal Psikolojik Danışma ve Rehberlik Kongresi, Marmara Üniversitesi, İstanbul
- Erdur-Baker, Ö. (2007). Psikolojik danışma ve kültürel faktörler. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 27, 109-122.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (1994). Psychology in Turkey. *International Journal of Psychology*, 26, 729-738.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (2000). *Kültürel psikoloji: Kültür bağlamında insan ve aile*. İstanbul: Evrim Yayınevi.
- Kararımak, Ö. ve Aydın, G. (2007). Yapılandırmacı yaklaşım: Çağdaş psikolojik danışma anlayışını ve uygulamalarını biçimlendiren bir güç. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 27, 91-108.
- Koç, Z. (2003). Kültüre duyarlı psikolojik danışma yaklaşımı: Kuramsal bir açıklama. *Gazi Üniversitesi Endüstriyel Sanatlar Eğitim Fakültesi Dergisi*, 11, 1-17.
- Korkut, F. (2006). Counselor education, program accreditation and counselor - credentialing in Turkey. *International Journal for the Advancement of Counselling*,
- Meier, S. & Davis, S. R. (2006). *Psikolojik danışma: Temel öğeler*. (S. Doğan (Ed.), D. Y. Bektaş, E. Özeke Kocabaş, S. Denizli, Çev.).Ankara: Pegem Yayınları (Orijinal çalışma basım tarihi 2005)
- Mocan-Aydın, G. (2000). Western models of counseling and psychotherapy within Turkey: crossing cultural boundaries. *Counseling Psychologist*, 28, 281-298.
- Mooley, R. (2007). (Re)placing multiculturalism in counselling and psychotherapy. *British Journal of Guidance & Counselling*, 35,1-22.
- Munley, P. H., Duncan, L. E., McDonnell, K. A., & Sauer, E. M. (2004). Counseling psychology in the United States of America. *Counseling Psychology Quarterly*, 17, 247-271.
- Pedersen, P. B. ve Ivey, A. (1993). *Culture-centered counseling and interviewing skills*. A practice guide. London: Praeger Publishers.

- Poyrazlı, S. (2003). Validation of Rogerian therapy in Turkish culture: A cross-cultural perspective. *Journal of Humanistic Counseling, Education and Development*, 42, 107-115.
- Psikolojik Danışma ve Rehberlik Anabilim Dalları Toplantısı III Sonuç Bildirgesi. (2004, Nisan). Pamukkale Üniversitesi, Denizli
- Ridley, C. R. ve Kleiner, A. J. (2003). Multicultural counseling competence: History, Themes and Issues. In D. B. Pope Davis, H. L. K. Coleman, W. M. Liu & R. L. Toporek (Eds.), *Handbook of multicultural competencies in counseling and psychology*. California: Sage Publications
- Sue, D. W., Arrendondo, P. ve McDavis, R. J. (1992). Multicultural counseling competencies and standards: A call to professionals. www.aca.org adresinden 4 Nisan 2007 tarihinde elde edildi.
- Sue, D. W., Ivey, A. E. ve Pedersen, P. B. (1996). *A theory of multicultural counseling and therapy*. California: Brooks/Cole Publishing Company.
- Voltan Acar, N. (2004). *Ne kadar farkındayım? Gestalt terapi*. Ankara: Babil Yayınları
- Vontress, C. E. (2002). The making of a culturally competent counselor. In W. J. Lonner, D. L. Dinnel, S. A. Hayes, & D. N. Sattler (Eds.), *Online Readings in Psychology and Culture* (Unit 10, Chapter 1), (<http://www.wvu.edu/~culture>), Center for Cross-Cultural Research, Western Washington University, Bellingham, Washington USA.
- Yalçın, C. (2002). Küreselleşme, çokkültürlülük ve eğitim. *Eğitim Araştırmaları*, 6, 65-77.